

## A moksa-mordvín fokozás.

A moksa-mordvín nyelv a közép- és a felsőfokot igen sokféleképpen fejezi ki. E tekintetben a legősibb, finnugor eredetű „valamitől nagy“-féle szerkezettől kezdve a kétségkívül új keletű orosz jövevényszókig a kifejezőmódoknak tarka képe tárul elénk.

A moksa fokozásról lehetőleg teljes képet szeretnék rajzolni, de helykímélésből csak a legszükségesebb példákat sorolom fel; bővebb adatokat készülő moksa-mordvín szótáramban szolgáltatok.

Előre kell bocsátanom, hogy a moksa-mordvín nyelvet csak könyvekből ismerem, s adataim mind cirill-betűs nyomtatványokból valók. Pontosabb hangjelölést tehát nem lehet tőlem várni, bár PAASONEN és PELISSIER nyomán könnyű feladat lenne; mégsem tehetek egyebet, mint hogy a cirill-betűket latin betűkre írom át, a nélkül, hogy akár a palatalizálás jelét is odavetném egy-egy más-salhangzóra. A szövegeimben előforduló „helyesírási következtelenség“ pedig a különféle moksa szerzők különféle írásmódján alapszik.

### I. A középfok.

1. ablat. *-da, -de, -da* + alapfok. *T'aftama itneñ päleda lamosna ulendixt kitškorxt* 'az ilyen gyermekeknek több mint fele görbe szokott lenni'. *Veletne fkefkada aštšixt 10 vajgełpede itškoze* 'a falvak egymástól több mint tíz kilométerre vannak'. *Kätsonza ästedenza seri bajdek* 'kezeben nálánál (is) nagyobb bot van'. *Soñdedonza simi lomatt velesonok ašolxt* 'nála iszákosabb emberek falunkban nem voltak'.

*Son kelazdenga xitraj* 'ő a rókánál is ravaszabb'.

Tagadással: *Avatña af 18 kizoda otña* 'a tizennyolc évnél nem fiatalabb asszonyok'. *Äř kovña mišendi tovarda af kolma tožatt tsalkovajñ pitneda krža* 'minden hónapban legalább (tkp. nem kevesebb) háromezer rubel értékű árút ad el'. *Siñ Parižda itškizi ist patškošña kozonga* 'Párizsnál messzebb sehová sem jutottak'.

2. elat. *-sta* + alapfok (egy adat). *Fedeñ ulixt sisem' sterenza; kona tuj m'alez, sišaň šaftama: otšuda jomblať, jomblasta otšut, jomblada otšut, samaj serednažt* (népdal) 'Fede-nek hét leánya van;

amelyik tetszik, azt vesszük (feleségül): a nagynál kisebbet, a kicsinél nagyobbat, a kicsinél nagyobbat, éppen a közepsőt.

3. *sada*, *šad* + alapfok.

a) névszóval.

α) melléknévvvel és melléknévi igenévvvel: *Kindi i mžarda sada staka?* 'kinek nehezebb és mikor?' *Putost fke pülkst ombotset lanks — kona sada otšu, kona sada jombla?* 'tegyétek egyik részt a másikra — melyik nagyobb, melyik kisebb?' *Ulixt sada alijaj sarast* 'vannak tojósabb tyúkok' *Kda miñ täni kandovolmä šad-ingoltseñ mokšoñ ärafti* 'ha minket most elvinnének a régi moksa életbe'. *Mžarda katonäškä ulš šad od, son päk tsebärsta kuntsoš serxt* 'mikor cicánk fiatalabb volt, nagyon ügyesen fogott egereket'.

Tagadással: *T'asa sembü sada af natška* 'itt minden kevésbé nedves'. *Mžarokst Gavañ sada af lama?* 'hányszor kevesebb van Gava-nak?' *Lotks läjt gořas kotokst sada af kyrka* 'a gödör hat-szor sekélyebb a folyónál'.

*Fabrikatesa ulš šadonga lama, kimeñtskeñ fožen* 'a gyárban még több, körülbelül tízezer volt'. *Vaj, durakt koža alatna, šadonga durakt koža avatna* (népdal) 'hej, ostobák a gazdag emberek, még butábbak a gazdag asszonyok'. *T'adde* (1926 k.) . . . , *ärajñdi* (1927 k.) . . . , *arajñdi* (1928 k.) . . . , *šadanga arajt* (1929 k.) 'az idén . . . , jövőre . . . , két év múlva . . . , három év múlva'.

*S'adijyk oržal i viškeř soñ vajgelets* 'még élesebb és erősebb volt hangja'.

β) főnévvvel: *Kov sada vettä samovart äsa, tov sada viškü fantäts* 'minél több víz van a szamovárban, annál erősebb a „szökőkút”'. *Antšak sada atatna täni mokšoks korxtaxt, a otña afola maštixt* 'most csak az öregebb emberek beszélnek, a fiatalok pedig nem is tudnak moksaúl'.

Tagadással: *S'ada af vižks uleř tejnek tonñ ingsoř* 'kevésbé szégyelnők magunkat miattad'.

γ) határozószóval: *S'ada päk käžiäs taloš* 'a tél (még) jobban megharagudott'. *Kov sada tov, tov sada tevsna kalđav* 'minél tovább (halad az idő), annál rosszabb a dolguk'. *Šuvižna ätseř sembü sada alu i alu* 'a (kút-) ásók egyre lejjebb és lejjebb hatoltak'. *S'ada melä risavandada kemoñ kružokoñat* 'azután rajzoljatok tíz köröcskét'.

Tagadással: *Siñ kulixt sada af päk oržasta* 'ők kevésbé élesen hallanak'.

δ) határozóragos és névutós szóval: *S'ada lamokst af uli* 'nincs többé'. *Šiš araj kuvakasta sada, a ves űurxkalgadi* 'a nappal hosszabb lesz, az éj pedig rövidül'. *Son sada pesta-pes šormadozä, koda son vani tü tevť lanks* 'alaposabban megírta, hogy mint vélekedik e dologról'. *Ombot karmatama pantsfneň vartšsema kasfni gläntsek patšk; šadombot molxtama sadu* 'más alkalommal a virágokat fogjuk nézni nagyító üvegen át; ismét más alkalommal a kertbe megyünk'.

*S'ada abed širesa aštši taftama kružok* 'délebbre van ilyen egylet'. *Tov, sada virt širi käšš gudřav snavš* 'távolabb, közelebb az erdőhöz, a tekergődző borsó bújt meg'. *Molixť ningü sada kud širi* 'még közelebb mennek a házhoz'. *Lisevat, antšak nežekstť sada jotnoň marxta* 'kikerülhetsz (a bajból), csak inkább eszeddel dolgozzál'.

ε) határozó igenévvél: *Šiň karmast sada kemož vanoma se tevti* 'bizakodóbban kezdtek nézni e dologra'. *Tüni šuviš karmas rabotama sada selmä vanož* 'most a (kút-)ásó óvatosabban kezdett dolgozni'. *S'ada paňžadoň pile uleda* 'legyetek éberebbek'.

b) igével: *Kodama sokaen šorots sada šatsi?* 'a földművesnek milyen gabonája terem jobban?' *Áravi sada ärekstoptoms rabotas* 'a munkát jobban fel kell lendíteni'. *S'ada vanoda melganza* 'jobban vigyázzatok rá'. *Datsüť pandomats sada tožďalgats* 'az adófizetés könnyebb lett'. *Šiň ningü sada keňantst* 'még jobban megörültek'. *Šiň ingoltša kizotneň kořas lamoda sada kirftaž skatinaň uradmat* 'ők a múlt évhez képest sokkal jobban csökkentették a háziállat-betegségeket'. *Štoba Mikolaš sada vanolxtseň žvovatneň* 'hogy Szent Miklós jobban óvja a háziállatokat'. *Son lupštasi nengü sada* 'ő még jobban elnyomja'.

*Kžda traksš urmav, tak sävondü, xuf son šadonga tuza mülezt* ha beteg a tehén, ne vedd meg, bármennyire tessék is neked'.

*S'aduvak palst pilgaňa* 'még jobban megfagytak lábaim'.

Tagadással: *S'ada ist pantsü sinň melä* 'kevésbé üldözték őket'. *S'ada idnäs tül pra, krovatkät bokoňanzon äravixť tiymos kolma vaksonň sersa* 'hogy a gyermek ne essék le olyan könnyen, az ágyacska oldalait három arasznyi magasra kell készíteni'. *Tštobi šiň sada tülež soda i sada tülež mu, kindi šormatft űat šormatnü* 'hogy ők ne tudják meg és ne fedezzék fel olyan könnyen, hogy kinek írták e leveleket'. *S'ada verš tül šudä, son modasa da gulusa kerftť pandozä* 'hogy a vér ne folyjon tovább, sárral és hamuval zárta el a (vágott) sebet'.

*sada* és *šad a sä* (PAASONENNÉL *še*) 'az' névmás ablativusa. A *šadonga* és *šadijyk*, *šaduvak* végzete az 'is' jelentésű *-nga* és *-vjik* (PAASONENNÉL *-všk*) függelékszóciska. — A felsorolt példákból láthatjuk, hogy a mai moksa nyelvérzék a *sada* (*šad*) szót valóságos középfoki határozószónak, sőt előljárónak tekinti.

4. *tada* + alapfok. A *marnek ürafš karmaj kepodema tada višksta* 'és egyáltalában az élet erősebben kezd föllendülni'. *T'ada tsebär jrvänü af mujat* 'jobb menyet nem találsz'. *Kov tada itškiždeñ tovarš, tov tada piñnesta štaj* 'minél messzebből való az áru, annál többbe kerül'. *T'ada p'ak karmas kazvindama, tada lama noldas verda* 'dühösebben kezdett kivégeztetni, több vért ontott'.

*tada a tä* (PAASONENNÉL *te*) 'ez' névmás ablativusa. A *tada*-val való szerkezet nagyon ritka, úgy látszik, csak egyes nyelvjárásokban fordul elő.

5. *gořas, kořas* + alapfok v. *sada*-val való szerkezet. *Mes velesa apak tonafnek lomandü oš gořas lama?* 'miért van több tanulatlan ember falun, mint városban?' *Tefña mokšotneñ jotksa rusneñ kořas molixt kalđavsta* 'a munka a moksák között rosszabbul halad, mint az oroszok között'. *Titü bajdekt üsa pejñ kořas kurok arelaš prä* 'ezzel a bottal (az őseember) gyorsabban védekezett, mint fogával'. *Poeztš ardž in viškü lišmot gořas päk* 'a vonat a leggyorsabb pai-pánál (is) jobban száguld'.

*S'anksa tovarxnü sembü mišendixneñ gořas šada utsest* 'ezért az áruk olcsóbbak, mint bármelyik kereskedőnél'. *Bajaroñ modas šada lama maksseksneš šora sokajt modants gořas* 'a földesúri földbirtok többet ad, mint a földműves földje'.

Tagadással: *Lotkš läjt gořas kotokst šada af kirjka* 'a gödör hatszor sekélyebb a folyónál'. *Matsidonza utkanzon gořas kolmokst šada af lama* 'lúdja háromszor kevesebb, mint kacsája'.

*gořas, kořas*, valamint *gořava, kořava* és tőszavuk: *kore, kořa* (PAASONENNÉL *koře*) jelentése 'szerint, után, nyomán'. Pl.: *Zilf gořas Miša sodazü kelunät serents* 'M. árnyék után megtudta a nyírfa magasságát'. *Se svedenijatneñ kořas naevi, što . . .* 'e felvilágosítások alapján látható, hogy . . .' *Ast teñ gořava zadatša* 'mondj ennek alapján egy feladatot'. *T'anñ kořava aš koda korxtama, koda korxnixt koj kona jalganek'a* 'e szerint mi nem beszélhetünk úgy, ahogy némely barátaink beszélnek'. *Son zakonts kore rabotaj* 'ő a törvényt szabta módon dolgozik'. *Son vijs kořa lezdž* 'ő erejéhez képest segít'.

6. Az orosz *lutši*, *lutšše* 'jobb; inkább', *bolši* 'többet', *žuže* 'rosszabb', néha megelőző *šada* szóval. *Miñ maštam azorodondama sinñ gočas lutšista* 'mi jobban tudunk uralkodni, mint ők'. *Áravi tazu alašat vadeñdems af kafkst, a kolmokst; stane šada lutši* 'a rühes lovat nem kétszer, hanem háromszor kell bekenni; így jobb'. *Jotkozost šorams fke funt prastoj akša vina, a lutši tšistij vinñi spirt* 'egy font közönséges pálinkát kell közénk keverni, de jobb tiszta szeszt'. *lutši, tšem, — lutšše, tšem* 'inkább, mint'. — *A erešt siñ añtsak kiñ nebuđ telasa, bolši kosonga af áravišt* 'azok pedig csak valakinek testében élnek meg, másutt sehol sem élhetnek meg'. *Bolši mezevok ašest karma karxtama* 'semmit sem szóltak többet'. — *Son žuže pineda* 'rosszabb ő a kutyanál'. *Zveřdä žužatad* 'rosszabbak vagytok a vadállatnál'. *S'akot, kda niñga af šada žužt, žuvatatña* 'ugyanolyanok, hacsak nem még rosszabbak, a háziállatok'.

[A mértékhatározó ragja ablativus: *Sinñgsost maksf tožüñ vajgüñ, lamoda lama jotaj kotškamadneñ gočas* 'ezren szavaztak rájuk, sokkal többen, mint a mult választásokon'. *Kelunät serets 269 santimetroda šada seri školat gočas* 'a nyirfa magassága 269 centiméterrel nagyobb, mint az iskoláé'. *Nasta kštertš 4 kesakt, a Dare gofazonza 2 kesakta lama* 'N. négy matringot font, D. pedig két matringgal többet, mint ő'. *Kolmoñ kemoñ kizoda ingolä* 'harmiac évvel ezelőtt'. *Marenať langsta možno mumos lamoškada šada lama* 'almafán meglehetősen többet lehet találni'.]

7. Az ősi finnugor középfok jele tudvalegőleg *\*-mp* ~ *\*-mb*, s ez a mordvínban *-mb* alakban őrződött meg. A mordvín nyelvből azonban eleddig mindössze a *tombale*, *tombale* 'túl, a túlsó oldalon', *ombo* 'más, másik, túlsó' és *em'b'e* 'ha, mikor' szók ismeretesek, mint amelyekben az ősi finnugor középfok jele van meg (NyH<sup>7</sup>. 103). Ezeken kívül még öt moksa-mordvín szóban állapíthatjuk meg az ősi középfokjel megvoltát, de megjegyzem, hogy a PAASONEN-említett *em'b'e* szót a rendelkezésemre álló meglehetősen gazdag anyaggyűjteményben nem találom.

*ulxkamba, ulxkamba* 'nemrég, a minap'. *Ulxkamba veđ kundast kolma fitserxt, lätež* (az azonos erzä szövegben: *Veđ ulko kundast kolmo ofitsert, maštijž*) 'hiszen a minap három tisztet fogtak el, s agyonlőtték'. *Ulxkamba . . . , a tani* 'nemrég . . . , most pedig', *Ulxkamba sem'b'a potrebilštšekneñ šolgondož* 'nemrég az összes állami e'árusítókat becsukták' = *ulxka* (BUDENZnél *ulhka*, PAASONENNél *ul'k-*

(*ä-k'igé*) ua.: *Ulyka leksija tejnek moraftst'* (az erzá szövegben: *Ulko leksija tenek lovnost'*) 'nemrég előadást tartottak nekünk'.

*melamba, melambü 'tavaly'. Melamba miñ lüdmä 5 usft tišeda, a tadode 10 usft 'tavaly öt szekér szénát kaszáltunk, az idén pedig tizet'. Vartšsemas ulš tif melamba kizonda 'a vizsgálatot tavaly nyáron tartották'. Täniü son stama, kodama ulš melamba, manamba i kemeñ kizoda melä 'most is olyan az, amilyen volt tavaly, két évvel és tíz évvel ezelőtt'. Melambü 7š lomatnenezda školasa sürütsf 4š lomañ 'tavaly az iskolában 75 tanuló (tkp. ember) közül 45 betegedett meg'. Melamba-manamba tosa ulst kolma komnotat, a tani latst fk'a 'egy-két évvel ezelőtt három szoba volt ott, most pedig csak egy maradt'. = melä, mela (PAASONENNÉL *m'elē*) 'után, később': *Minutta melä fkäs üzdodost tanga karmaš mařama jakšamt'* 'egy perc múlva egyikük megint kezdte érezni a hideget'. *S'ada melä risavandada kemoñ kružokoñat 'azután rajzoljatok tíz köröcsköt'. Melä monnä kosfnemäž kožf lanksa 'később levegőn szárítottak engem'.**

Az alapszó jelentése tehát 'után', mégis nyomós okaink vannak a származtatásra. Ismét idézem a fentebb említett mondatot: *Täniü son stama, kodama ulš melamba, manamba i kemeñ kizoda melä* 'most is olyan az, mint amilyen volt tavaly, két évvel ezelőtt és tíz év után'. Az 'után' szónak azonban itt kétségekívül nem 'mulva', hanem 'óta' a jelentése; ugyanolyan szemlélet, mint pl. a magyarban: (Most,) tíz év múlva másképp látjuk ezt és ezt a dolgot. A *melä, mela* szó második jelentése különben is 'tavaly': *Utšilš-tšatne lezdft sižgemen' utšilš-tšas, mela 150, tadde 220 'az iskolák hetvennel szaporodtak, tavaly (volt) 150, az idén 220'. Af mela, af tadda 'se tavaly, se az idén'. Mžara kasš tinñ serentü i stal-montä meläñ kizoñ gořas 'mennyit gyarapodott magasságotok és súlyotok a múlt évhez képest?' Mžara %/0/0 žadodeñ faloš meländü űuržkänä? 'hány százalékkal rövidebb az ideji tél a tavalyinál?' — Származékai *melateñ, melüteñ, melatse, melütse 'tavalyi': Son ujtš rabotama melateñ nojabrt pestonza 'tavaly november végén kezdett dolgozni'. Azost melüteñ ili taddün nat pižü lopatnä 'mondjátok meg, tavalyiak vagy ideiek-e ezek a zöld levélkék'. Vešost žursta melütseñ rozf 'keressetek gyökér alapján tavalyi rozsot'. Tonaftoma tevti noldafol melatset kořas 3 millionda lama 'tanügyre a tavalyinál három millióval többet költöttünk'.**

*manamba 'két évvel ezelőtt'. Täniü son stama, kodama ulš melamba, manamba i kemeñ kizoda melä* 'most is olyan az, amilyen

volt tavaly, két évvel és tíz évvel ezelőtt'. *Manamba kizona sraz-mantsa szazendevst semb'a peŕa vasst* 'két évvel ezelőtt nyáron minden kertet tönkretett a jégeső'. *Melamba-manamba tosa ulst kolma komnotat, a tani latst fk'a* 'egy-két évvel ezelőtt három szoba volt ott, most pedig csak egy maradt'. < *mana* ua.: *Mela-mana son blakatšneš, tijs kripitseñ tiema lapas, . . . no sast osal pingonza* 'egy-két évvel ezelőtt nagyszerűen dolgozott, téglakészítő félszert épített, . . . de aztán hanyatlani kezdett (tkp. de jöttek rossz idei)'. *Kda putoms ta rabotas melañ-manañ kizotneñ rabotasnon vakss* 'ha ezt a munkát az egy-két évvel ezelőtti munkákhoz hasonlítjuk'. *Melavek, manavek velesonok ulš otšuvon škola, no mon azeñ jaka* 'tavaly is, tavalyelőtt is volt falunkban felnőttek iskolája, de én nem jártam (oda)'. — Származéka: *manatse* 'két évvel ezelőtti': *Árafš mela-manatset koras lamoda tseb'argats* 'az élet az egy-két év előttihez képest sokkal jobb lett'.

PAASONEN szerint *mana* jelentése 'das vorletzte Jahr', én csak 'vor zwei Jahren' jelentését ismerem.

*ilätamba* 'korábban este'. *Udoma lanks vov jarxtsamaš af koñ-dästi . . . Šanksa jarxttsemska eravi ilätamba kaftaška kolmaška tšastta madmada ingolä* 'ime, közvetlenül a lefekvés előtt (tkp. lefekvésre) enni nem jó . . . Ezért enni is korábban este kell, körülbelül két-három órával a lefekvés előtt'. < *iläl* (PAASONENNél *ilät*) 'este, abends': *Mišaš tušonts sokama i iläl šovdasta sokamsta sašonts kudu* 'Miša szántani járt és a szántásból csak későn este járt haza'.

Bár az *ilätamba* szóra csak egyetlen adatom van, hitelességében még sincs okunk kételkedni.

*sembü, sembe, semb'a, simbü, semä* (PAASONENNél *šem'b'ě, šem'ě*)  
 1. 'mind, az egész, összes; 2. mindenki, minden; 3. mindig, egyre; 4. egészen'. *Tsebürsta aršef!* — *livatsf sembü šerxnä marsa* 'helyes gondolat! — kiáltották egyszerre az összes egerek'. *Son semb'a vients putnesi šandi* 'minden erejét arra fordítja'. *Pedi urmasa mađi semb'a sem'jaš* 'ragályos betegségben fekszik az egész család'. *Semä bajartniñ ates pirdazeñ, sem' odt-lomatneñ ates kotškazeñ* (népdal) 'az öreg az összes földesurakat összegyűjtötte, az öreg az összes fiatalembereket összeszedte'. *Semä mirš javožš kaftova* 'az egész világ két pártra oszlott'. *Modaň uradama mašinada seňara, tšo satixt sembondi* 'annyi a mezőgazdasági gép, hogy elég mindenkinek'. *Kizos sembeñdi maksj araf, sembä kenändišť soñ lämbä*

*šintsti* 'a nyár mindennek életet ad, minden örül melegének'. *Pažars* *sembä* *kelemš* *i* *kelemš* 'a tűz mindig jobban terjedt'. *Mokšerzatna* *semb'a* *kirixt* 'a mordvínok egyre fogynak'. *Ittnä* *äivotst* *i* *tust* *laš* *kož*; *sembä* *jombla* *Vasäs* *iž* *ävod* 'a gyerekek megijedtek és elszaladtak; az egészen kicsi Vasä nem ijedt meg'. *Son af* *semb'a* *tseb'arsta* *možet* *rabotams* *i* *tejnza* *ninga* *lama* *äravi* *tonafnems* 'ö nem képes egészen jól dolgozni, s (ezért) még sokat kell tanulnia'. *Tä* *e-t* *lijat* *mokšofnä* *azsaž* *i* *ks*: *vile-velä*, *simbü-sembä* 'ezt az e-t némely moksa i-nek ejti ki: *vile-velä* ('falu'), *simbü-sembä*'. < orosz *всѣ* (többes sz.) 'mind'. Ez az orosz szó igen gyakori a moksa felsőfokú szerkezetekben, még pedig vagy tiszta orosz, vagy, ami sokkal gyakoribb, moksává átglyűrt és moksa ragokkal ellátott alakjával: *svež* *tsebär* 'legjobb', *sež* *lama* 'legtöbb', *säž* *jonu* 'legokosabb'.

Kétségtelen, hogy a *svež* és *sež*, *säž* az orosz *всѣхъ* átvétele (vö. PAAS. Chrest. 123. l. 854. sz.), ez pedig a *всѣ* orosz genitivusragos alakja (a *всѣхъ* > *svež* viszonyára vö. *всѣхъ* > moksa *všakaj*, *fsaki* > *švakaj*, *svakaj* 'mindenféle'). Sok esetben aztán az orosz eredetű *vse-*, illetve *sve-* tövön moksa genitivusi ragot találunk: *fseñ* *sidesta* 'leggyakrabban', *sveñ* *sidesta* ua. Sőt a *sež*, *säž* szót is tovább ragozzák: *sežta* *lama* 'legtöbb' (ablat.), *sežtoñ* *tsebär* 'legjobb' (ablat. és genit.) (Bővebben l. 12., 15., 16., 18. sz. a.)

Az, hogy a *sembä* szónak 'mindig' jelentése is van, csupán az orosz nyelv hatása: az orosz *все* jelentése 'mind; mindig'; ilyen hatás még: az orosz *все одно* = moksa *sembä-fkä* 'mindegy', *все равно* = *sembä-šaka* 'mindegy; mindazáltal'; *все таки* = *semb'a-tiki*, *semb'a-tiki* 'mindazáltal'.

A *sembä* < *всѣ* származtatást, azt hiszem, bátran elfogadhatjuk, annál is inkább, mert, amint megállapíthatjuk, a moksa-mordvín *-mba*, *-mbä* jelnek alig-alig van augmentatív szerepe.

## II. A felsőfok.

8. jel nélkül. *Otsu sternantstj* *kafksa* *kizot*, *ombotseti* *kota* *i* *pižidñantstj* *antšak* *kizot* *pälet* 'legnagyobb leánykája nyolc éves, a másik hat, és csecsemő gyermeke csak fél éves'. *Avas* *äräs* *škamonza* *jombla* *idñanzon* *maržta*; *otsu sternantstj* *ulš* *antšak* *nilü* *kizonať* 'az asszony kis gyermekeivel egyedül élt; legidősebb leánykája csak négy éves volt'.

9. ablat. *-da*, *-ta*, *-de*, *-ta* (*-donga*, *-dengä*) + a szó ismétlése. *Tovaržna* *pitneda* *pitnižtelžt* 'az áruk roppant drágák (tkp. drágá-



nál drágábbak) voltak'. *Loftst aruñastada* (elat. + abl.!) *aruñasta érávi krdems* 'tejet a lehető legtisztábban kell tartani'. *Alašati tañtstidonga tañtsti tuvoñ sivel makssek, af sevsj* 'ha a lónak a legizletesebb disznóhúst adod (is), nem eszi meg'. *Tsebärdonga tsebärks aras ingoltseñ pelks alams* 'az azelőtt félelmes villám a leghasznosabb lett'. *Son kelidonga keli krqa parš* 'ő a legtágabb torkú'. *jonudonga jonu* 'a legokosabb'; *šovdadonga šovda* 'a legostobább'; *taštonga tašta* 'a legócskább'; *bednajdenja bednaj* 'a legszegényebb' stb. *lupštaftonga lupštafol, p'akstaftonga p'akstafol* 'a lehető legnagyobb mértékben el volt nyomva, le volt igazva'. *Alas mašenniktonga mašennik* '(ez) az ember a legnagyobb gazember'. *Ton rožadonga rožat* 'te vagy a legarcátlanabb (tkp. pofánál pofább)'. *Tita ftaldonga ftalu latf vela* 'ez a legelmaradottabb falu'.

10. *semboda, semda* (*sembä, semä* ablativusa) + alapfok. *Kona klass školastont semboda otšu?* 'melyik osztály legnagyobb iskolátkban?' *Semboda kuvať aštšos tosa kapstaš, no i sonnegü herež* 'a káposzta maradt ott legtovább, de azt is kivágták'. *T'asavok miñ semboda ftalotama* 'ebben is a legelmaradottabbak vagyunk'. *Kodama imeš semboda teest kolavi?* 'milyen gyümölcsük romlik meg leginkább?' *Kosa siñ semda mela jatselxt* (egy vers sora) '(hogy) oda ők legutoljára hatoljanak be'.

*Sembodonga viškolxt buntnü Ekaterinat pingsta* 'a lázadások Katalin idejében voltak a legdühösebbek'.

11. *sembodonda, sembodnda, sembonda*<sup>1)</sup> + alapfok. *Soñ luvsaz sembodonda lušiks sembä mirt äsa* 'ezt tartják a legjobbnak az egész világon'. *Sembodonda gožda äzdodost kolma, konaftoma rasteñes af äravi* 'három közülük a legértékesebb, melyek nélkül a növény nem élhet meg'. *Sembodnda otšu tanitenñ zadatšaks uli ša* 'az lesz a mostani legnagyobb feladat'. *Son sembodnda jomblas* 'ő a legkisebb'. *Datšason siñ kajasaž sembonda ingolä* 'adójukat ők fizetik meg leghamarább'. *Son sembonda p'ak afoľm'az naj* 'ő gyűlöl minket legjobban'.

Tagadással: *Son sembonda af tsebärs* 'ő a legkártékonyabb'.

<sup>1)</sup> Ez alakok a *sembä -da* ablativusi, *-ñ* genitivusi és ismét *-da* ablativusi ragos alakjai. A fejlődési sor: *sembodonda* > *sembodnda* > *sembonda*. Lehetséges, hogy a *sembonda* önállóan alakult az *-ü* genit. és *-da* ablat.-ból, de az előbbi származtatásra az orosz eredetű *divad(o)ndans* > *divandams* 'csodálkozni', *gulad(o)ndams* > *gulandams* 'mulatni, paráználkodni' stb. igék alakja miatt gondolhatunk.

12. *sexta, süxta, seŕta, seŕt* (a *seŕ, süŕ* < orosz *вѣхъ* ablativusragos alakja). *Samaj šanksa kulsiŕt sexta lama miñ mastorsonok idnada* 'éppen azért hal meg országunkban a legtöbb gyermek'. *Däjan loftškäs sexta tsebär, sexta topotstj jarstsama pälš pižä idnäti* 'az anyatejecske a legjobb, legtáplálóbb eledele a csecsemőnek'. *Jarŕtsama pälenzonga idnäť kirdiŕť kelmä vastsa: matŕsa žlä kelmä veta, süxta pük hizonda* 'a gyermek eleségét is tartsd hideg helyen: pincében vagy hideg vízben, főképpen nyáron'. *Seŕta jonutnü, šerŕkodiŕŕnü* 'a legokosabbak, értelmesebbek' (tovább nem közölhető). *Seŕt melü sats aštšems püläjontj* 'legutoljára a féleszűnek kellett örködnie'.

13. *sembodoň, sembodň* (a *sembü* szónak *-da* ablativus- és *-ň* genitivusragos alakja) + alapfok. *Son af sembodoň kalđavs* 'nem ő okozza a legnagyobb bajt (tkp. nem ő a legrosszabb)'. *Áravi sembodoň lama m'al putoms* 'a legnagyobb lelkesedést kell tanúsítani'. *T'afťa trakst üzda süvvi sembodň lama loftšš* 'ilyen tehénből lehet a legtöbb tejet fejni'. *Sembodň pük kasftšj trakst loftšonts kormovoj jaksterü räpšš* 'a takarmányrépa adja a tehénnek a legtöbb tejet'.

14. *ändedoň, ändedoň* (egy-egy adat; az *än* 'leg-' ablativus- és genitivusragos alakja) + alapfok. *Son velesonok ändedoň kožas* 'falunkban ő a leggazdagabb'. *Tü ändedoň kožas velesonok* 'ez a leggazdagabb falunkban'. — *Äň otšu spasiba astama* 'igen hálásan köszönjük (tkp. legnagyobb köszönetet mondunk)'. *I äzkiga kutšseža üš pošlınajnts än klok doktorti* 'és rögtön a legfőbb orvoshoz küldte küldöncét'.

*än* azonos a 20. sz. a. tárgyalt tatár eredetű *in* 'nagyon, leg-' szóval. Az *ü* ~ *i* viszonyára vö. *äs* ~ *is* 'maga', *üz* ~ *iz* a tagadó ige mult idejű sing. 3. személye, *kšü* ~ *kši* 'kenyér', *kšnü* ~ *kšni* 'vas' stb.

15. *sveň, fseň* (az utóbbira egy adat; az orosz *вѣ* moksa *-ň* genitivusragos alakja). *Tsimbirčas sveň opasňj urmas* 'a szibériai dögvész a legveszélyesebb betegség'. *Kie af sodasj, što sveň lama uratšništ tuvada lembe pingone?* 'ki ne tudná, hogy a legtöbb disznó meleg időben pusztul el?' *Sveň sidesta tiendišt predoxranitelňj kérsemat* 'leggyakrabban óvó oltást alkalmaznak'. *Tsimbirčas sveň pek sodaf urmas* 'a szibériai dögvész a legismertebb betegség'. *Kedneke fseň sidesta ürešt rdazuft* 'leggyakrabban kezeink szoktak piszkosak lenni'.

*Vürtsü taratti ozas 1 narmon, alonza taratti rets ozast 7 nar-mott, a sveň-bodi aluda taratti šetes 1 narmon* 'a felső ágra ült

egy madár, az alatta levő ágra sorba ült hét madár, a legalul levő ágra pedig egy madár szállt'. *Sveñ-bidi pek lama puldä tii inzamas* 'a legeslegtöbb port a boronálás veri'.

-*bodi*, -*bidi* a határozatlan névmások függelékszava (orosz бyдb); *sveñ-b.* jelentése tehát szabad fordításban körülbelül ez: 'minden lehető eset között leg-...'

16. *sextoñ* (a *sex* = *вѣхъ* -*ta* ablativus- és -*ñ* genitivusragos alakja) + alapfok. *Sextoñ tsebär, vai loftsš tadi odarti kolma* 'a legfinomabb, zsíros tej a tőgyben romlik (tkp. marad romlani)'. *Od tšoratnä arsest sextoñ ingolü, sintš molst tolt lanks* 'az ifjak álltak föl legelül s maguk rontottak a tűzre'.

17. -*ñ* genitivus + alapfok (egy adat). *Šuftoñ tseber umarina!* (népdal) 'fák között legszebb, (ó) almafa!'

18. *sveç* (egy adat), *sex*, *säç* (< orosz *вѣхъ*). + alapfok. *Sveç tsebär tišes stama, kona kuvat kasj* 'az olyan fű a legjobb, amelyik sokáig nő'. *Soldatnä ulš lie natsienñ, sex lama jotksost ulš ruz* 'a katonák különféle nemzetiségűek voltak, orosz volt a legtöbb közöttük'. *Son säç šarçkodi lomañ, säç jonu lomañ, säç viju lomañ, säç tsebär kelgoma lomañ* 'ő a legértelmesebb ember, legokosabb ember, leghatalmasabb ember, legjobb s legszeretetre-méltóbb ember'. *Säç otšu ošš* 'a legnagyobb város'.

19. *gočas*: *semboñ-g.* *sextoñ-g.* + alapfok. *L'ovañ tevonza semboñ gočas kaldaft* 'L'ova-nak van legrosszabb dolga'. *Sextoñ gočas küži* 'legdühösebb' (tovább nem közölhető).

20. *in* 'nagyon, leg-' (< tatár *ix*) + alapfok. *Kudu latst antšak in siretnä di itnä* 'csak a legöregebbek és a gyermekek maradtak otthon'. *In otšu ošoneskondi märgixt Mosku* 'tővárosunkat (tkp. legnagyobb városunkat) Moszkvának hívják'. *In näjma vastsonza sonñ portredots* 'legláthatóbb helyén van az ő arcképe'. *Sardoñ lämbä vers sinnä in kelgoma jarçtsamkssna* 'a rénszarvas meleg vére legkedvesebb eledelük'. *In ftala ozañneft ätškä-noška pejçt, kamakšt* 'leghátul vastag, tompa fogak, a zápfogak vannak elhelyezve'.

Tagadással: *Läjs ulš atät in af pelma vastots* 'a folyó volt az öregnek a legkevésbé félelem tárgya'. (L. még *än*, *ändedoñ* 14. sz. a.)

21. *klok* + alapfok. *Sä sembä urmatneñ äzda klok toždüs* 'minden betegség között ez a legenyhébb'. *Áravi tsebärçneñ äzda katšksms klok tsebär žuvatneñ* 'a jó állatok közül (is) a legjobb-

bakat kell kiválasztani'. *Klok atsu i klok aludon zadatšanešk* 'legnagyobb és legelemibb feladatunk'. *Tonafni tetmakna ozsost üzemna lanks klok ingoli* 'a tanuló ifjak legelőre ültek lócára'.

*Sembodon klok generalš* 'a fővezér'.

*klok* jelentése 'главный, самый главный; первой; fő, legfőbb; első'. Eredetét nem tudom.

22. orosz *lutši fsevo* 'legjobb', *bolši fsevo, bolši vsego*<sup>1)</sup> 'leginkább', *sami, samaj* 'leg-'. *Lutši fsevo tuvos vanmos zarazindavmoda* 'legjobb a disznót óvni a fertőződéstől'. *Jaštšurs jakaj bolši fsevo traksneń langa* 'a nyelvrák leginkább a tehenek közt járatos'. *Skarlatinat üzda bolši vsego idmorne kulsišt* 'a gyermekek leginkább vörhenyben halnak meg'. *Sami tsebür sredstvaš stama, konantš af staka kutsa timos üstejnek* 'az a legjobb eszköz, amit magunknak sem nehéz otthon elkészíteni'. *Samaj viškü kepodemaš ujfts šoksenda* 'a leghevesebb lázadás ősszel kezdődött'.

JUHÁSZ JENŐ.

<sup>1)</sup> Az orosz *всего* szót tudvalevőleg *fsego*-nak kell kiejteni. Mégis igen valószínű, hogy a moksa szövegben *vsego*-nak kell olvasni. T. i. éppen az egyik moksa író említi, hogy az oroszok kinevetik és mindjárt megismerik a nem orosz anyanyelvűt, különösen a mordvint, arról, hogy az orosz -aro, -ero, -oro-t -ago, -ego, -ogo-nak mondja, s nem -аго, -его, -ого-nak. Az orosz *всего* szót tehát, ha nem is minden, de bizonyára igen sok moksa *vsego*-nak ejti ki.